

ного процессора MS Excel и принятия на их основе правильных инвестиционных решений.

Рецензент доктор эконом. наук, профессор С. Г. Диордица

УДК 634.003.1 + 634.001.7

В. І. Чорнодон

ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ГАЛУЗЕВОГО РОЗВИТКУ

Виробничий потенціал промислового садівництва визначається здебільшого кількісним і якісним складом плодоягідних насаджень. Процес створення садів та ягідників являє собою особливий вид діяльності сільськогосподарських підприємств та їх структурних підрозділів, є процесом використання інвестицій, що визначається не лише природними а й економічними передумовами.

Питанням економіки садівництва присвячені роботи багатьох вітчизняних вчених, чільне місце серед них займають О. М. Шестопаля, О. Ю. Єрмакова, І. І. Червена, В. А. Рудьова, І. І. Лукінова, В. В. Юрчишина, М. М. Артеменка, Д. Ф. Харківського та ін. Однак з огляду на особливості та тенденції сучасних змін у розвитку промислового садівництва України, питання щодо визначення передумов ефективного функціонування галузі, набуває особливої актуальності.

Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення проблеми відтворення та ефективного функціонування галузі садівництва, наукові праці вчених-економістів, довідкові видання з економіки аграрної сфери та відповідні законодавчі і нормативні акти.

Природою плодівих та ягідних рослин обумовлюються значні вікові зміни їх продуктивності. Урожайність насаджень в перші роки плодоношення зростає, потім після періоду стабільності вона починає різко знижуватись, аж до повної втрати продуктивних якостей. Проте період максимальної продуктивності насаджень можна продовжити застосуванням ряду технологічних прийомів. Як наслідок, на відміну від інших основних засобів виробництва, плодіві та ягідні насадження в процесі їх використання можуть покращити свої продуктивні якості. Для цього необхідно в конкретних умовах виробництва в залежності від сортового складу і типу насаджень визначати оптимальні строки його продуктивного використання, які передують зниженню урожай-

ності, погіршенню якості продукції, збільшенню її собівартості та трудомісткості.

На тривалість продуктивного функціонування плодкових насаджень впливає не лише фізичний, а й моральний знос. В результаті природного старіння насаджень настає період, коли їх використання стає нераціональним. В умовах інтенсифікації садівництва доцільність подальшого продуктивного функціонування насаджень в значній мірі може визначатись моральним зносом.

Породно-сортний склад плодкових і ягідних насаджень як один із найбільш важливих якісних показників садівництва відіграє вирішальну роль в успішному розвитку галузі. Породи і сорти є основними організаційно-економічними факторами плодово-ягідного виробництва. Від підбору їх складу значною мірою залежить час входження насаджень в період товарного плодоношення і рівень урожайності, об'єми інвестування і витрати праці на їх створення, собівартість і трудомісткість продукції, її якість, а також економічна ефективність галузі в цілому. Крім того, породно-сортна структура насаджень значною мірою передбачає форми організації виробництва і праці, системи ведення садівництва та підбір необхідного комплексу технічних засобів.

Основна ціль будь-якого матеріального виробництва найбільш повне задоволення зростаючих матеріальних і культурних потреб людей. Ступінь задоволення життєвих потреб населення країни обумовлюється перш за все рівнем розвитку продуктивних сил і виробничих відносин. Чим вище продуктивність праці, тим більше виробляється сукупного продукту і повніше задовольняються матеріальні і духовні потреби населення. В той же час об'єм виробництва матеріальних благ ті різного роду послуг визначається кількістю затраченої уречевленої і живої праці і рівнем її продуктивності. Тому сутність економічної ефективності матеріального виробництва ототожнюється з диференціацією продуктивності громадської праці.

Критерієм економічної ефективності будь-якого матеріального виробництва є рівень продуктивності суспільної праці, що характеризується співставленням отриманих результатів з суспільними потребами, з однієї сторони, і з витратами живої та уречевленої праці на отримання цих результатів — з іншої. Оскільки витрати праці враховуються в робочому часі і у вартісній формі,

виникає необхідність застосування ряду показників економічної ефективності [1, с. 77].

В сільському господарстві, де земля є основним засобом виробництва і його обмежуючим фактором, поряд з визначенням ефективності застосовуваних засобів і праці, важливо враховувати і ефективність її використання. В цій галузі виробництво буде ефективним там, де результати вище не лише на одиницю витрат живої та уречевленої праці, а й в розрахунку на одиницю площі.

Кожна плодова та ягідна культура в процесі господарського використання виступає як окремий, особливий вид основних засобів виробництва, який має бути інвентарним об'єктом обліку в садівничому господарстві. Тому всі витрати коштів на створення садів і ягідників слід враховувати окремо за видами насаджень (порода, тип саду), за роками насадження та місцезнаходженням.

Характерною особливістю молодих багатолітніх насаджень, що відрізняє їх від інших основних засобів є те, що вони, вступаючи в плодоносіння, поступово нарощують продуктивність і в перші роки продуктивного функціонування продовжують формуватись як основні виробничі фонди в кількісному та якісному вираженні. Тому важливо правильно встановити рік переводу молодих садів у групу плодоносних і, таким чином, більш обґрунтовано враховувати обсяг інвестицій на їх створення. З економічної точки зору молоді сади та ягідники доцільно переводити в категорію плодоносних після того, як вартість отриманого урожаю за цінами реалізації перевищує всі витрати поточного року по догляду за ними. Для повного рахунку цих витрат до них доцільно віднести і умовні амортизаційні відрахування від балансової вартості молодих насаджень на початок поточного року, а також витрати на збирання та реалізацію плодів та ягід.

Створення нових та планомірне відтворення існуючих плодкових і ягідних насаджень — один із найважливіших напрямів вкладень в садівництво та визначальний фактор його успішного розвитку. Формування продуктивних якостей плодкових та ягідних насаджень як головного елемента основних виробничих фондів садівництва та їх інтенсивне використання визначають економічну ефективність галузі.

Економічна ефективність різних типів насаджень та сортів плодкових і ягідних культур визначається комплексом показників, перша група яких характеризує ефективність матеріальних та

трудо­вих витрат, а друга — ефек­тив­ність ви­ко­ри­стан­ня землі. До пер­шої від­но­сять­ся собівартість про­дукції, трудо­міст­кість її ви­роб­ни­цтва та рівень рента­бель­ності, до другої — уро­жай­ність, ва­лова про­дукція і чистий до­хід (прибуток) в ро­зрахунку на 1 га на­сад­жень. Дру­гу гру­пу ха­рак­те­ри­зують такі по­каз­ники: пи­томі ка­пі­тал­ні вкла­ден­ня на створення на­сад­жень, трудо­міст­кість і тривалість їх створення, кое­фі­ці­єнт еко­номічної ефек­тив­ності ка­пі­тал­них вкла­ден­ь, в тому числі до­дат­кових, строк оку­п­ності ка­пі­тал­них вкла­ден­ь, про­веде­ні ви­трати та інші. Ці по­каз­ники за­сто­со­вують­ся для ви­зна­чен­ня за­гал­ьної та по­рів­няль­ної еко­номічної ефек­тив­ності рі­зних типів на­сад­жень і сор­тів. Пер­ша ха­рак­те­ри­зується аб­со­лю­тними ве­ли­чи­нами ви­ще пе­ре­ра­хо­ваних по­каз­ників, друга — від­но­сно ба­зового або най­більш по­ши­рено­го типу са­ду, сор­ту, ягід­ника та ін.

Для під­ви­щен­ня ефек­тив­ності ін­вес­ти­цій­них про­це­сів в са­дів­ництві слід перш за все удо­ско­на­лити об­лік ви­трат, які фор­мують ба­лан­сову вартість на­сад­жень, в­ста­нов­люю­чи для під­роз­ді­лів го­спо­дарств гра­ничні об­ся­ги ка­пі­тал­них вкла­ден­ь на створення на­сад­жень. Крім того, ви­ник­ла не­об­хід­ність об­ліку та аналізу в са­дів­ничих го­спо­дарствах в цілому, а також за їх струк­турними під­роз­ді­лами по­каз­ника вве­ден­ня ба­гато­літ­ніх на­сад­жень до скла­ду діючих ос­нов­них фондів. Від­но­сно з­ни­жен­ня ка­пі­таломіст­кості створення на­сад­жень на да­ний час важ­ли­ву роль віді­грає під­ви­щен­ня рів­ня ме­ханізації робіт щодо за­кла­ден­ня та ви­ро­щу­ван­ня на­сад­жень, роз­роб­ки і впро­ва­джен­ня типів са­дів з менш трудо­міст­кими фор­мами крон.

Ріст об­ся­гів ви­роб­ни­цтва пло­дів та ягід може бу­ти до­ся­гну­тий вна­слідок окре­мої дії ек­стен­сивних чи ін­тен­сивних груп фак­торів. Роз­ши­рен­ня пло­щі пло­до­носних на­сад­жень вва­жають од­ним з ос­нов­них ек­стен­сивних фак­торів з­біль­шен­ня ва­лових зборів са­дів­ничої про­дукції. Разом з тим в умо­вах сучасного нау­ково­тех­нічного про­гресу в са­дів­ництві від­тво­рен­ня фі­зич­ної суб­станції ос­нов­них фондів в ба­гато­літ­ніх на­сад­жен­нях пов'язано з по­си­лен­ням фак­торів ін­тен­сифікації як ін­вес­ти­цій­них про­це­сів, так і ви­роб­ничих, кон­кретним ви­ра­жен­ням яких є нові типи са­дів та ягід­ників, про­гресивні техно­логії, пе­р­спек­тивні сор­ти та ін.

Однією з най­більш ха­рак­терних особ­ливостей са­дів­ництва є те, що тут ви­роб­ляється рі­зно­манітна про­дукція, якісний та ви­до­вий скла­д якої ви­зна­чається по­родно-сор­товою струк­турою

плодових і ягідних насаджень. Порода і сорт як головні елементи основних виробничих фондів в галузі створюють технологічні та організаційні передумови її будови та високоефективного використання всіх засобів виробництва і праці. Таким чином, у підвищенні ефективності садівництва важлива роль відводиться обґрунтуванню породно-сортового складу садів і ягідників, приведення його у відповідність з конкретними умовами і цілями виробництва, що в свою чергу обумовлює необхідність економічної оцінки вирощуваних сортів та порід.

Розвиток науково-технічного прогресу створення більш удосконалених засобів виробництва і технологій, виділення нових сортів змінюють уявлення, які традиційно склалися, про раціональне територіальне розміщення товарного виробництва конкретних видів садівницької продукції. Питання розміщення виробництва садівницької продукції може бути вирішене тільки на основі застосування комплексу економічних факторів, в тому числі таких, як потреба в плодах та ягодах, тенденції платоспроможного попиту на дану продукцію, територіальний поділ праці, наявність необхідних матеріальних та трудових ресурсів. Високоефективне ведення садівництва припускає найбільш раціональне розміщення продукції. Для вирішення цього завдання перш за все необхідно провести перспективні розрахунки щодо його рентабельності.

Економічні передумови, які склались в останні роки, в найбільшій мірі сприяють високорентабельному виробництву в Україні яблук, персиків, черешень і суниць. Низька ефективність вирощування вишні, абрикосу, горіхоплідних, чорної смородини і агрусу є основною причиною значного скорочення їх площ. Підвищення ефективності вирощування даних культур, поряд з покращенням їх сортового складу, удосконаленням технологій, припускає формування таких організаційних структур виробництва та реалізації садівничої продукції, які б відповідали вимогам ринкової економіки.

Для підвищення продуктивності плодових і ягідних насаджень слід постійно удосконалювати системи ведення галузі, конкретні форми яких в кожний період повинні відповідати як досягнутому рівню науково-технічного прогресу в галузі, так і цілям виробництва.

До основних організаційних факторів науково-технічного прогресу в садівництві відносяться поглиблення спеціалізації,

раціональне розміщення і концентрація галузі, інтеграція виробництва, промислової переробки та зберігання плодів і ягід, прогресивні форми організації виробництва та реалізації продукції, організації та матеріального стимулювання праці. Наукові дослідження та виробничий досвід України свідчать, що найкращі умови для всесторонньо інтенсифікації садівництва створюються в спеціалізованих садівничих господарствах і внутрішньогосподарських виробничих підрозділах. Ефективне використання досягнень науково-технічного прогресу може бути забезпечено тільки при оптимальних рівнях спеціалізації і концентрації виробництва і агропромислової інтеграції в галузі. Поєднання виробництва плодів та ягід з їх промисловою переробкою і зберіганням на одному підприємстві чи на основі кооперації обумовлено їх біологічними особливостями як мало транспортабельна та швидкопсувна продукція. Висока капіталомісткість садівництва та великий часовий лаг між початком капітальних вкладень на створення багатолітніх насаджень та формування інших основних виробничих фондів галузі та інші фактори, пов'язані з особливостями виробництва плодів і ягід та їх реалізацією, являються передумовою кооперування та інтеграційних процесів в галузі. Все це обумовлює необхідність розвитку різних форм виробничих зв'язків і перш за все кооперування підприємств в сфері виробництва, промислової переробки, довготривалого зберігання та реалізації плодів та ягід.

В основі організації відтворення плодових та ягідних насаджень перш за все лежить облік їх біологічних особливостей, а також можливих змін в видовій структурі і технології виробництва садівничої продукції. Тобто в плановому регулюванні процесів відтворення в садівництві слід виходити із найбільш повного обліку взаємозв'язку та взаємодії економічних та біологічних факторів.

Шестопаль О. М. зазначає, що у зв'язку із великими відмінностями між плодовими та ягідними культурами в тривалості кругообігу насаджень їх відтворювальна породна структура суттєво відрізняється від породної структури як плодоносних, та і молодих неплодоносних садів та ягідників. Тому наявні рекомендації по породному складу садів не можливо механічно переносити на їх відтворювальну породну структуру, так як це

приведе до збільшення питомої ваги насаджень з більш тривалим кругообігом [2, с. 56].

Найбільш ефективним напрямком науково-технічного прогресу в садівництві є постійне і цілеспрямоване удосконалення продуктивних якостей основних виробничих фондів. Саме вони виступають визначальним фактором удосконалення технології виробництва плодів і ягід. Тому створення технологічної матеріально-технічної бази та виробничої інфраструктури — обов'язкова передумова інтенсифікації садівництва, що забезпечує ріст валових зборів високоякісних плодів та ягід, зниження їх трудомісткості. Таким чином підвищення ефективності виробництва садівництва більшою мірою визначається ефективністю використання інвестицій та основних виробничих фондів. В успішному вирішенні даної задачі важливу роль відіграє обґрунтування обсягу інвестицій і склад основних виробничих фондів.

В сучасних умовах першочергову роль відіграє формування сфери реалізації і ринкової інфраструктури в садівничих підприємствах. В минулому вся їх організаційна структура не була націлена на ринок садівничої та іншої сільськогосподарської продукції. Історично склалося, що садівничі підприємства безпосередньо не займалися торгівлею садівничої продукції. Принципово змінюється пріоритетність функцій виробництва. Утвердження прибутку як головної цілі виробництва, безумовно, повинно сприяти найбільш повному використанню сприятливих умов тих чи інших регіонів для виробництва чітко визначених видів садівничої продукції.

Без докорінних змін в організаційних структурах галузі не можливо розраховувати на суттєве позитивне зрушення в об'ємах виробництва садівничої продукції і підвищенні його ефективності. Форми організації садівництва в найбільшій мірі повинні відповідати вимогам високоефективного використання досягнень науково-технічного прогресу в галузі.

Література

1. Методика економічної та енергетичної оцінки типів насаджень, сортів, інвестицій в основний капітал, інновацій та результатів технологічних досліджень у садівництві / За ред. Шестопаля О. М. — К.: ІС УААН, 2006. — 142 с.

2. Шестопаль О. М. До стратегії відродження та подальшого розвитку вітчизняного садівництва // Сад, виноград і вино України. — 2001. — № 5-7.

Резюме

В работе охарактеризовано економічні фактори ефективного функціонування садоводчої галузі з урахуванням особливостей і тенденцій змін в нинішніх умовах розвитку промислового садівництва України.

Рецензент доктор економ. наук, професор О. Ю. Ермаков

УДК 338.439.5:633.1

Б. В. Погріщук

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ЗЕРНОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Для України нарощування виробництва зерна має стратегічне значення з метою підйому національної економіки, тому що при успішному його розвитку створюються умови для подолання кризового стану ряду суміжних галузей. Отже, підвищення рівня ефективності виробництва зерна є найважливішим завданням, від рішення якого залежить продовольча безпека країни. Розв'язання його повинно здійснюватися як на державному, так і на регіональному рівнях, де вирішуються питання забезпечення населення продуктами харчування.

Проблемам науки та практики формування й розвитку зернового господарства присвятили свої дослідження В. І. Бойко, П. І. Гайдуцький, М. В. Гладій, Ю. С. Коваленко, М. Г. Лобас, І. І. Лукінов, М. Й. Малік, В. Ф. Сайко, З. П. Ніколаєва, П. Т. Саблук, В. К. Савчук, І. О. Соловійов, В. К. Терещенко, Л. М. Худолій, О. М. Шпичак та ін. Втім проблема регіонального розвитку зернопродуктового комплексу не є достатньо вивченою в сучасних умовах.

Методологічною основою досліджень є діалектичний метод пізнання, праці вчених економістів-аграрників. Дослідження проводилися на базі системного, структурного, функціонального аналізу.

Головною передумовою формування зернопродуктового підкомплексу є те, що сукупність процесів виробництва, заготівлі, транспортування, переробки зерна переростає у цілісну систему,